

**AMALIY SAN'AT TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA USTOZ-SHOGIRD
MUNOSABATLARIGA OID QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISH**

Ruziyev Nuriddin Muxamadaliyevich

Andijon Davlat Universiteti, "Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada amaliy san'at ta'lim yo'nalishi talabalarida ustoz-shogird munosabatlariga oid qadriyatlarini shakllantirish haqida so'z boradi. Maqola mazmunini ochib berish maqsadida mahalliy olimlarning sohaga oid ilmiy tadqiqot ishlaridan foydalanildi.

Kalit so'zlar; amaliy san'at, ustoz-shogird, qadriyat, hunarmandchilik, an'analar

**ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТЕЙ ОТНОШЕНИЙ ПЕДАГОГА И УЧЕНИКА В
НАПРАВЛЕНИИ ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ**

Рузиев Нуриддин Мухамадалиевич,

Андижанский государственный университет Преподаватель кафедры «Изобразительное искусство и инженерная графика»

Аннотация. В статье говорится о формировании ценностей взаимоотношений педагога и ученика у студентов прикладного художественного образования. Для раскрытия содержания статьи использованы научно-исследовательские работы отечественных учёных.

Ключевые слова; прикладное искусство, учитель-ученик, ценность, мастерство, традиции

**FORMATION OF VALUES REGARDING TEACHER-STUDENT RELATIONSHIPS IN APPLIED
ARTS EDUCATION FIELD STUDENTS**

Ruziyev Nuriddin Mukhamadaliyevich

Andijan State University, Teacher of the «Fine Art and Engineering Graphics» department

Abstract. The article talks about the formation of the values of the teacher-student relationship in students of applied art education. In order to reveal the content of the article, the scientific research works of local scientists were used.

Keywords; applied art, teacher-student, value, craftsmanship, traditions

Respublikamiz mustaqillikka erishgach barcha sohalarda bo'lgani kabi, hunarmandchilik sohasida ham sezilarli o'zgarishlar sodir bo'ldi. Hunarmandchilikni rivojlanishi hozirgi mehnat taqsimotining muhim tarmog'i hisoblanadi. Hunarmandchilik bevosita savdo-sotiq bilan bog'liq jarayon bo'lib, aholi gavjum yashaydigan joylarda amalga oshiriladi. Mamlakatimizning iqtisodining rivojlanishi, o'sishi va rivojlanishining hozirgi davrida yosh avlodni mehnatsevar, halol, mehr-muruvvatli qilib tarbiyalash bugungi kunning muhim talablaridan hisoblanadi. Ayniqsa, bu o'rinda joylar qiyofasini belgilashda shu yerlarda shakllangan, taraqqiy etgan va an'anaga aylangan hunarmandchilik maktablarining barpo etilishi yoshlar tarbiyasida, ular kelajagini belgilashda, kasbiy faoliyatga yo'naltirishda, muhim kasb va kasb ahliga hurmat-ehtirom ko'rsatish kabi fazilatlarni shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Ma'lumki, yoshlarga kasb-hunar o'rgatishda amaliy san'atdagi qadriyat va an'analar alohida o'ringa ega. Hunarmand usta shogirdlariga hunarning sir-asrorlarini o'rgatib borar ekan, ularda ma'lum tarbiyaviy fazilatlarni, jumladan, halol mehnat bilan pul topish, muvaffaqiyatsizliklarga bardosh berish, hunardan boylik orttirishgagina emas, balki jamiyat rivojiga hissa qo'shish, boshlagan ishini oxiriga yetkazish, iqtisodiy bilim va tushunchalardan foydalanib tadbirkor va ishbilarmonlik qobiliyatini rivojlantirish hamda rost so'zlashga o'rgatib boradi.

Dunyoda qanday hunar bo'lmasin, uning ustasi va shogirdlari bo'ladi. Naqqoshlik, ganchkorlik, kulolchilik, misgarlik, pichoqchilik, bo'yraçhilik, gilamdo'zlik, yog'och o'ymakorlik, savatchilik kabi hunarlarning o'ziga yarasha ustalari bo'lib, misgarlik bilan shug'ullangan ustani misgar, naqqoshlik bilan shug'ullangan ustani naqqosh, kulolchilik bilan shug'ullangan ustani esa usta-kulol deb aytilgan. Shogirdlar esa usta deb murojaat qilishgan.

Qadimda hunar va tabiiy bilimlar maktablarda o'rgatilmagan yakka shogird tartibida berilgan. Masalan: ota yoki ona hunarini egallash – ota-ona, oiladagi kattalardan yakka shogird shaklida; usta qo'lida yakka shogird shaklida;

tsex shogirdligi, ya'ni uyushgan ustaxonalarda, tsexlarda yakka shogirdlik tartibida o'rgatilgan.

Xalq hunarmandchiligida, xususan kulolchilikda ustozlarning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini quyidagicha bo'lgan. Qadimdan ustozlar shaxsiy va kasbiy fazilatlarining mezoni bo'lib, unga qat'iy rioya qilib kelingan. Bu shaxsiy fazilatlar mezoni tarkibiga ustozning saxiy, odobli, mehr-shafqatli, marhamatli, ochiq yuzli, shirin muomilali, sabrli, talabchan, itoatli, qanoatli, to'g'ri so'z, poklik, muloyimlik kabi fazilatlarini bilan shogirdiga namuna bo'lishi lozimligi belgilangan.

Hunarmandning kasb madaniyatiga quyidagilar kirgan:

hunarni boylik orttirish maqsadida emas, balki jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shish maqsadida o'rganish;

hunarni mehnatsiz daromadlardan asrash;

ustozlar an'anasiga ehtiromda bo'lish;

pirarning roziligini olish;

pirarning duosini olish;

mehnatga loqayd bo'lmaslik;

mehnatsevarlik, halol mehnat qilish;

intizomli bo'lish;

muvaffaqiyatsizlikdan tushkunlikka tushmaslik;

hunarda aqlli tadbirkor bo'lish;

rost so'zli bo'lish;

pokiza bo'lish;

bir ishni qiyomiga etkazmay ikkinchisiga o'tmaslik.

Hunarmand holi bo'lishi lozim bo'lgan xususiyatlar:

nopok yo'llar bilan boylik orttiruvchilar bilan aloqada bo'lmaslik;

boshqa hunarlarga nisbatan adovatda bo'lish va hasadgo'ylik, boshqalar muvaffaqiyatini ko'rolmaslik;

jur'atsizlik, dangasalik, yalqovlik, erinchoqlik, isrofgarchilik, takabburlik, yolg'onchilik.

Ustozning kasbiy fazilatlariga o'z hunariga qiziqishi, o'z hunarini yoshlarga sidqidildan o'rgatishi, o'z hunariga yangiliklar kiritishi, shu hunari bo'yicha o'zidan keyin yaxshi, sodiq shogirdlar qoldirishi va shu kabi boshqalar kiradi. Ustozning eng yaxshi kasbiy fazilatlaridan biri shogirdlar tayyorlashdir. Har bir hunarmand ustaning shogirdi bo'ladi. Hunarmandlar o'z hunarini avloddan avlodga an'ana tariqasida o'tkazib kelganlar. Ustoz o'zidan keyin bilimdon, iste'dodli shogird qoldirmasa, uning hayoti bekor o'tdi deyiladi. Usta qanchalik mohir, o'z hunarini yaxshi bilishidan qat'iy nazar, o'z bilimini, hunarini ishonchli odamga qoldirmasa, uning ishlarini davom ettiradigan kishi bo'lmaydi. Shuning uchun ham Alisher Navoiy mashhur bir baytida quyidagi misralarni bejiz yozib qoldirmagan:

Hunarni asrabon netgumdir, oxir,

Olib tuproqqami ketgumdir, oxir!

Qadimda hunarmand va xaridor o'rtalaridagi munosabatlar odobi, mezonlari mavjud bo'lgan. Ular quyidagilardan iborta bo'lgan: savdoda poklik, halollik, adolatlilik, to'g'rilik, xushfe'llik, nafsini tiyish, kambag'al, bechoralarga xayri ehsan qilish, mahsulotning asl bahosini bilmaganlar bilan to'g'ri muomilada bo'lish, va'daga xilof ish qilmaslik, bajara olmaydigan ishga va'da bermaslik va shu kabi boshqalar.

Milliy hunarmandchilikni rivojlantirishni oldimzga maqsad qilib qo'yar ekanmiz albatta uning an'alarini ham mukammal o'rganishni lozim. Bugungi zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim va tarbiyaning bir-biri bilan uzoq yillardan buyon chambarchas bog'liq xolda yosh avlodni tarbiyalashda qo'llanib kelinayotgani sharq xalqlariga xoslikdir. Bugungi kunda ham ta'lim muassasalarida yosh avlodni milliy hunarmandchilik va amaliy san'at turlari haqida bilimlarini shakllantirish uchun yetarlicha ishlar amalga oshirilmoqda.

Amaliy san'at (badiiy kulolchilik)" mutaxassisligi bo'yicha oliy ta'limi dasturini o'zlashtirish jarayoni misolida butun o'quv jarayoni davomida talabalarga bevosita ustozlik qilishning tobora ortib borayotgan ta'sirini kuzatish mumkin.

Kompetensiyalarni bosqichma-bosqich rivojlantirish jarayonida o'qituvchilari va ustoz-murabbiylarning ta'sir nisbati barqaror o'zgarib bormoqda.

2 kurs. Talabalar oliy ta'limga o'tishgan. Ushbu bosqichda o'qituvchilarning dastlabki ustun ta'siri dastlabki asosiy kompetensiyalarni singdirishda namoyon bo'ladi. O'qituvchi asosiy nazariy bilimlar manbai sifatida, albatta, ushbu bosqichda etakchi rol o'ynaydi.

3 kurs. Uchinchi kurs o'quv dasturini yakunlash jarayonida talabalar o'zlarining birinchi jiddiy ijodiy ishlarini yaratadilar, ularni ishlab chiqarish jarayonida ular o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydilar,

ular uchun ishlab chiqarish faoliyatining eng qiziqarli yo'nalishlarini aniqlaydilar. Ushbu bosqichda o'qituvchi shartli ravishda etakchi rolni ustozga o'tkazadi. Kelajakda o'qituvchi yordamchi funksiyani bajaradi.

4 kurs. To'rtinchi yildagi o'quv jarayoni aslida faqat amaliy faoliyatdir. Butun nazariy blok va dastlabki amaliy ko'nikmalar kasbiy faoliyatga tayyorlik bilan birlashtirilgan. Talabalarning bir qator hisobot ishlari o'qituvchiga asosan tuzatuvchi va nazorat qiluvchi funksiyalarni qoldiradi.

Yaqin vaqtgacha yosh kadrlar tayyorlash zarurligini chin dildan tan olmagan bir qator korxonalar hozirda kadrlar siyosatini o'zgartirib, bo'lajak xodim uchun kurashga kirishmoqdalar. Aksariyat korxonalarining asosiy xodimlari asta-sekin pensiyaga yaqinlashmoqda. Shunday qilib, 5-10 yillik rivojlanish strategiyasiga ega korxonalar bugungi talabalarni keyingi ish bilan amaliy mashg'ulotlarga jalb qilishga alohida e'tibor qaratmoqdalar. Yosh xodimlarni qo'llab-quvvatlash choralari ishlab chiqilmoqda.

Shu bilan birga, ta'lim muassasalarida talabalarni o'qitish bosqichida kasbiy ishlarda ustoz-shogirdlik zarurligini inkor etadigan bir qator korxonalar mavjud. Ko'pincha, bunday korxonaga egasi yosh kadrlarni jalb qilish zarurligini anglab, ustoz-shogirdlikni tashkil etish jarayonini tashkil etmaydi. Bunday korxonaga xodimlarining asosan ish haqi, shuningdek, mavjud mutaxassislarining ustoz sifatida ishlashga roziligini ma'qullamaydi. Faqatgina ish beruvchi xodimni ustoz bo'lishga undashi mumkin, uning bevosita manfaatlari to'plangan tajribani yosh mutaxassislariga o'tkazishdir.

Faqat yuqori rahbariyat darajasida ustoz-shogirdlik zarurligini bilish bunday korxonaning yaqin kelajakda xodimlarning yo'qligini oldini oladi.

Yosh kadrlarni jalb qilishdan manfaatdor bo'lgan ish beruvchi eng yaxshisini olishni xohlaydi. Buning sababi shundaki, eng yaxshi talaba yaxshi xodim bo'lishi mumkin, amaliyot va moslashuvdan o'tish osonroq. Dunyo bo'ylab harakat eng yaxshilarni aniqlash va eng yaxshi unvon uchun sog'lom raqobatga imkoniyat yaratish uchun mo'ljallangan.

Masalan, asosiy toifa va o'smirlar uchun mahoratni bajarish vazifasi, donishmandlar mahorati toifasi uchun esa badiiy mahsulotni loyihalash va qisman bajarish taklif qilinadi.

Asosiy toifadagi mashg'ulotlarga tayyorgarlik jarayonida OTM talabalari orasidan ishtirokchilarga zamonaviy o'zbek graviyurasi texnikasi bo'yicha badiiy mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonalarda katta tajribaga ega bo'lgan ustozlar va maxsus fanlar o'qituvchilari biriktirildi. Ishtirokchilar va unga biriktirilgan ustozlarning raqobatbardosh hayajonlari ustoz-shogirdlik faoliyatining ijobiy ta'sirining butun spektrini ko'rsatdi. Ishlab chiqarish korxonalarini bazasida biriktirilgan ustozlar rahbarligida amaliyot o'tash bizga nafaqat qattiq, ya'ni o'ziga xos, chuqur texnologik bilim, ko'nikma va malakalarni, balki professional muhitda muvaffaqiyatli moslashish uchun zarur bo'lgan oson kompetensiyalarni shakllantirishni boshlashga imkon berdi.

Bunday mashg'ulotni o'tkazish tajribasi ta'lim muassasasi va ish beruvchi kompaniyaning umumiy muvofiqlashtirilgan ishining barcha afzalliklarini aniq ta'kidlaydi. Bunday tadbirlar talabalarni rag'batlantiradi, ularning bilimlarini yanada amaliy, foyjali va mazmunli qiladi. Ishni baholash jarayonida hozirgi mutaxassislar nazariy tayyorgarlik davrida rivojlanmagan fikrlarga e'tibor berishadi.

Ustoz-shogirdlik nafaqat ish joyida yosh mutaxassislarni tayyorlash, balki nazorat, ya'ni kelajakda ta'lim muassasasiga o'qituvchi sifatida qaytishi mumkin bo'lgan shogirdlar ustida ishlashdir.

Pedagogik amaliyot doirasida ustoz-shogirdlik talabani o'z salohiyatini rivojlantirish va kasbiy shakllantirish yo'lida qo'llab-quvvatlash sifatida alohida rol o'ynaydi. Ta'lim muassasasining yosh mutaxassislariga ustoz-shogirdlik qilishning foydasi shundaki, ular o'z ishlarida qiyinchiliklar yuzaga kelganda o'z vaqtida malakali uslubiy yordam oladilar va keyingi kasbiy o'sishga undaydilar.

Barkamol qurilgan ustoz-shogirdlik tizimi ustoz-shogirdlik tizimiga jalb qilingan xodimlarning kasbiy darajasini oshirishga yordam beradi. Ustoz boshqaruv ko'nikmalarini rivojlantiradi, ta'lim muassasasidagi mavqegini yaxshilaydi, professional sifatida obro'-e'tibor va hamkasblar ishonchini qozonadi. Yosh mutaxassis yoki shogird moslashish bosqichida o'z vaqtida yordam oladi, bu ularga OTMga tezroq ko'nikish imkonini beradi, murakkab ish vazifalarini hal qilishda, kasbiy va martaba rivojlanishida yordam oladi.

Ustoz-shogirdlikning samaradorligi uning individual tabiati bilan izohlanadi. Ustoz o'zi tomonidan qilingan xatolarga tezda munosabat bildirishi, ularni batafsil tahlil qilishi va ishning to'g'ri yo'nalishini ko'rsatishi mumkin. Ustozlar professional jamoani yaratish va yosh mutaxassislarni professional jamoaga qo'shishda muhim funksiyaga ega.

Talabaning kasbiy rivojlanishida ustozning shaxsiyati asosiy rol o'ynaydi. Ustoz-shogirdlik faoliyatini amalga oshirish uchun pedagogik mahorat darajasini doimiy ravishda rivojlantirish va takomillashtirish, ish shakllari va usullarini takomillashtirish, hamkasblar bilan tajriba almashish zarur. Har yili san'at bo'limida ochiq

darslar, uslubiy ma'ruzalar taqdim etish mumkin. Masalan:

* amaliy san'at namunalari ustida ishlash orqali talabalarning ijodiy salohiyatini ochib berish bo'yicha uslubiy hisobot;

* "Yangi O'zbekiston – ranglar timsolida" mavzusida master-klass; "Badiiy obraz yaratish" mavzusida ochiq dars;

* mintaqaviy ilmiy-amaliy konferensiyada ma'ruza.

Samarali ustoz kasbiy mahorat musobaqalarida ishtirok etib, tinglovchilarga o'rnak ko'rsatishi kerak. Shogirdlar bilan ishlashning asosiy tamoyillari quyidagilar bo'lib, ularni uch bosqichga bo'lish mumkin:

1. tanishish, o'zaro tushunish va ishonch munosabatlarini o'rnatish, mas'uliyat doirasini aniqlash, shogirdning ko'nikma va qobiliyatlaridagi kamchiliklarni aniqlash.

2. moslashuv dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish, shogirdning kasbiy mahoratini sozlash.

3. shogirdning kasbiy moslashish darajasini va uning ishini bajarishga tayyorlik darajasini aniqlash.

Shogirdlar bilan ishlashda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv afzal hisoblanadi. Ustoz badiiy qobiliyatini ro'yobga chiqarish zarurligiga e'tibor qaratadi. Ustoz shogirdlarning muvaffaqiyatini kuchaytirishga, yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish istagini qo'llab-quvvatlashga harakat qiladi.

Shogirdlar bilan ishlashda ba'zi xususiyatlarni ta'kidlash mumkin. Shogirdlar bilan ishlash haqiqiy ish sharoitida amalga oshiriladi. Bundan tashqari, bu jarayon ustoz va shogird o'rtasidagi yaqin shaxslararo aloqani, yosh o'qituvchining kasbiy pozitsiyalarining kuchli va zaif tomonlarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

Shunday qilib:

- talaba ushbu kasb bo'yicha mutaxassislarning haqiqiy faoliyati to'g'risida tasavvurga ega bo'ladi, mashg'ulot davomida ularning kuchini baholay oladi;

- ta'lim muassasasi o'qituvchilari fikr-mulohaza va talabalarning tayyorgarligini ob'ektiv baholaydilar;

- ish beruvchi kompaniya mutaxassislari ta'lim jarayonining tuzatish mantiqiy lahzalariga e'tibor berish imkoniyatiga ega. SHuningdek, kelgusida ishga joylashish uchun eng istiqbolli ishtirokchilarni aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, amaliy san'at sohasida mutaxassislarni tayyorlash, ustoz-shogirdlikni qaror toptirish ta'lim muassasasi va xodimlarni yanada rivojlantirish va jalb qilishdan manfaatdor bo'lgan ish beruvchi o'rtasidagi chuqur o'zaro aloqasiz mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

D. A. Nozilov O'rta Osiyo dizayni tarixidan Toshkent "O'zbekiston" 1998

M. K. Rahimov O'zbekiston badiiy keramikasi Toshkent 1961

L. Jadova Современная керамика Узбекистана 1963

C. C. Булатов, М. О. Аширова Амалий санъат қисқача луғати 1992

M. Sh. Mannonova "O'zbek kulolchilik terminologiyasi" dissertatsiya

G.Shatskiy. Koyalardagi kadimgi rasmlar. T.; 1973.

C.Булатов. "Халқ таълими" журнали. Т.; 1998, 1-сон

Faxriddin, Rizouddin ibn. Ilmning o'n to'rt qanoti / Shogirdlik odobi /tarj. Jamalov Sagdulla. – Toshkent: G'afur G'ulom, 2018. – 88 b.

Ron J. Aql vitaminlari. – Toshkent: FUTURE-BOOKS, 2021. – 383 b.

Rtveladze E. Taraqqiyotning manguilik chashmasi // <http://www.adolatgzt.uz/society/munosabat/4390>

To'raev B. Uchinchi muallim – O'zbekiston falsafasi yutuqlarini targ'ib qilgan vakil // https://uza.uz/uz/posts/uchinchi-muallim-ozbekistonfalsafasi-yutuqlarini-targib-qilgan-vakil_332585

Tursun, Ahmad Muhammad Hasan Basriy. – Toshkent: Qaqnus media, 2019. – 55 b.